

Сластьоненко О. О.,
кандидат юридичних наук, доцент,
старший науковий співробітник,
доцент кафедри фінансового та податкового права
Державного податкового університету
ORCID: 0000-0002-7582-574X

Полухович І. І.,
здобувач вищої освіти
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету
ORCID: 0009-0003-2321-4845

ОСОБЛИВІСТЬ ВПЛИВУ ПОДАТКОВОГО КОНТРОЛЮ НА ФІНАНСОВУ БЕЗПЕКУ ДЕРЖАВИ

A FEATURE OF THE INFLUENCE OF TAX CONTROL ON THE FINANCIAL SECURITY OF THE STATE

У статті розглянуто питання, що стосуються особливостей впливу податкового контролю на фінансову безпеку держави. Запропоновано проаналізувати особливості податкового контролю і виявити шляхи покращення цього процесу для забезпечення стабільності та ефективності фінансової системи, а також його впливу на фінансову безпеку держави. Досліджено поняття та зміст основних елементів податкового контролю, його ключових засад та методів проведення. Проаналізовано основні завдання податкового контролю, розкрито особливості його впливу на фінансову систему. Наголошено на важливості податкового контролю в сучасних умовах при його проведенні щодо попередження та профілактики фінансових порушень.

В результаті дослідження визначено, що податковий контроль є складовою частиною фінансової системи держави. Тому перед податковим контролем як складовою частиною фінансової системи держави стоять завдання подолання нерівномірного розподілу податкового навантаження в економіці, підвищення ефективності системи податкових пільг, зменшення заборгованості зі сплати податків і зборів до бюджету, сприяння розробленню та запровадженню стабільного, прозорого законодавства з метою детінізації української економіки та легалізації доходів. Ці заходи сприятимуть забезпеченню фінансової безпеки держави, що має бути стратегічним напрямом у діяльності України. Сьогодні фінансова безпека є складною багаторівневою системою, яку утворюють ряд підсистем, кожна з яких має власну структуру і логіку розвитку, а податковий контроль – є складовою частиною фінансової системи держави. Тому, сьогодні надзвичайно актуальними є питання вирішення проблеми фінансової стабільності й безпеки держави, від рівня стану якої залежить реалізація національних інтересів та розвиток держави в майбутньому.

Ключові слова: фінансова безпека держави, податковий контроль, фінансова система держави, податки, збори, Податковий кодекс України, Державна податкова служба України.

The article deals with issues related to the specifics of the influence of tax control on the financial security of the state. It is proposed to analyze the peculiarities of tax control and identify ways to improve this process to ensure the stability and efficiency of the financial system, as well as its impact on the financial security of the state. The concept and content of the main elements of tax control, its key principles and methods of implementation have been studied. The main tasks of tax control are analyzed and the peculiarities of its impact on the financial system are revealed. Attention is focused on the importance of tax control in modern conditions, when it is carried out for the prevention of financial offenses.

As a result of the study, it was determined that tax control is an integral part of the financial system of the state. Therefore, tax control as an integral part of the financial system of the state faces the task of overcoming the uneven distribution of the tax burden in the economy, increasing the efficiency of the system of tax benefits, reducing arrears from paying taxes and fees to the budget, promoting the development and introduction of stable, transparent legislation with the aim of detinization of the Ukrainian economy and income legalization. These measures will contribute to ensuring the financial security of the state, which should be a strategic direction in Ukraine's activities. Today, financial security is a complex multi-level system, which is formed by a number of subsystems, each of which has its own structure and logic of development, and tax control is an integral part of the financial system of the state. Therefore, the issue of solving the problem of financial stability and security of the state is extremely relevant today, on the level of which the realization of national interests and the development of the state in the future depends.

Key words: financial security of the state, tax control, financial system of the state, taxes, fees, Tax Code of Ukraine, State Tax Service of Ukraine.

Постановка проблеми та актуальність теми. У сучасних умовах економічного розвитку держави податковий контроль стає ключовим інструментом управління фінансовою системою. Однак, незважаючи на його значення, існують ряд проблем, пов'язаних з ефективним використанням податкового контролю. Ці проблеми можуть включати: недостатню ефективність збору податків, недостатній контроль за фінансовими операціями, а також зростання податкових порушень і уникнення оподаткування. Таким чином, важливо проаналізувати особливості впливу податкового контролю на фінансову систему держави і виявити шляхи покращення цього процесу для забезпечення стабільності та ефективності фінансової системи, а також для його впливу на фінансову безпеку держави.

На сучасному етапі існування будь-якої держави неможливе без необхідного фінансового забезпечення, адекватного його правового механізму, чітко сформульованих завдань та цілей функціонування. Нині є надзвичайно актуальними питання вирішення проблеми фінансової стабільності й безпеки держави. Від цього рівня залежить реалізація національних інтересів, розвиток держави та забезпечення її безпеки [1, с. 5].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Багато досліджень зосереджуються на ефективності податкового контролю, виявляючи його вплив на збір податків та виявлення податкових порушень. Аналізуються методи та інструменти, які використовуються в різних країнах для забезпечення ефективності цього процесу. Різні автори, такі як Андрущенко В. А., Касьяненко Л. М., Криницький І. Е., Кучерявенко М. П., Савченко Л. А. досліджують вплив податкового контролю на фінансову стабільність та розвиток економіки в цілому. Зокрема є науковці, які досліджують аспекти фінансової безпеки держави: Білоус В. Т., Бригінець О. О. та інші. Науковці акцентують увагу на тому, як ефективний податковий контроль може сприяти зменшенню тіньової економіки, забезпечити стабільність бюджету та сприяти економічному зростанню і фінансовій безпеці держави. Тому, дослідження цієї тематики є важливими і актуальними.

Метою даної статті є внесення пропозицій щодо вдосконалення впливу податкового контролю на фінансову безпеку держави.

Виклад основного матеріалу. Фінансова система України має важливе значення для забезпечення національної безпеки, оскільки вона впливає на економічну, соціальну та політичну безпеку держави. Заходи щодо зміцнення безпеки фінансової системи та її контролю вимагають системного та комплексного підходу з урахуванням унікальних викликів та загроз, з якими стикається Україна на сучасному етапі свого розвитку, зокрема в умовах повномасштабного

воєнного вторгнення. Сьогодні дослідження спрямовані на розгляд ролі та значення податкового контролю у функціонуванні фінансової системи країни і вплив на фінансову безпеку держави. Важливо розглянути аспекти податкового контролю, такі як збір податків, моніторинг фінансових операцій, боротьба з податковими злочинами та уникненням податків, а також вплив цих процесів на фінансову стабільність і розвиток країни. Детальне вивчення таких аспектів може допомогти зрозуміти, як ефективний податковий контроль може сприяти збалансованому фінансовому розвитку; уникнути податкових порушень, що можуть загрожувати стабільності економіки та фінансовій безпеці держави. Податкова система України є основою фінансової стійкості країни та головним інструментом для контролю коштів державного бюджету. Ефективний податковий контроль відіграє провідну роль для забезпечення безпеки та економічного добробуту держави, тому податковий контроль має важливе значення, що робить дослідження особливо актуальним.

Поняття податкового контролю в Україні визначено в Податковому кодексі України. Відповідно до статті 61 ПКУ податковий контроль – це система заходів, вжиття яких здійснюється контролюючими органами з метою контролю правильності нарахування, повноти та своєчасності сплати податків і зборів, а також дотримання законодавства з питань регулювання обігу готівки, проведення розрахункових та касових операцій, патентування, ліцензування та іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи [2].

Головною метою податкового контролю в Україні є постійне наповнення дохідної частини державного бюджету, а його предметом – перевірка фінансової системи, її повноти, формування бази оподаткування діяльності суб'єктів господарювання податками та зборами і своєчасності їх перерахування до бюджету та державних цільових фондів. Основними цілями здійснення податкового контролю є забезпечення додержання податкового законодавства суб'єктами, попередження правопорушень у податковій сфері, виявлення порушень податкового законодавства та застосування заходів юридичної відповідальності. Для реалізації зазначених цілей податковий контроль виконує такі завдання: перевірка повноти та своєчасності сплати податків та зборів до бюджету та державних цільових фондів; контроль правильності визначення бази оподаткування; перевірка правомірності застосування податкових пільг за податками та зборами; контроль за своєчасністю подання до органів Державної податкової служби України податкової звітності за податками та зборами; аналіз податкових надходжень; виявлення, усунення та попередження порушень чинного законодавства [3].

Зміст податкового контролю розкривається через виконання ним функцій, зокрема:

- облікової – забезпечення обліку платників податків, предметів оподаткування, належних платежів бюджетам і цільовим державним фондам;
- профілактичної – припинення та попередження правопорушень у податковій сфері;
- інформаційної – податковий контроль слугує джерелом інформації для прийняття управлінських рішень;
- мобілізуючої – за результатами податкового контролю відповідно може збільшуватись обсяг надходжень до бюджетів та цільових державних фондів [4, с. 377].

Важливу роль відіграють контролюючі органи, якими відповідно до статті 41 Податкового Кодексу України є центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну податкову, державну митну політику, державну політику з адміністрування єдиного внеску, державну політику у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування податкового та митного законодавства, законодавства з питань сплати єдиного внеску та іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючий орган та його територіальні органи. Крім того, до підконтрольних суб'єктів належать платники податків та податкові агенти. Платники податків – це фізичні та юридичні особи (резиденти і нерезиденти України) та їх відокремлені підрозділи, на яких покладено обов'язок із сплати податків та зборів. Податковим агентом визнається особа, на яку покладається обов'язок з обчислення, утримання з доходів, що нараховуються платнику, та перерахування податків до відповідного бюджету від імені та за рахунок коштів платника податків [2].

Податковий контроль фінансової системи включає в себе ряд особливостей:

1. Податкова база: Оцінка податкових об'єктів і обсягів оподаткування у фінансовій системі.
2. Законодавство. Відповідність фінансових установ законам і правилам оподаткування.
3. Податкові зобов'язання. Визначення і облік податкових зобов'язань, включаючи податки на прибуток, ПДВ та інші.
4. Аудит: Проведення фінансових аудитів для перевірки відповідності податкового законодавства.
5. Попередній контроль: Контроль за правильністю податкового обліку перед поданням фінансової звітності.
6. Податкові перевірки: Регулярні перевірки та аудити фінансових установ з метою виявлення податкових порушень.
7. Співпраця з іншими органами: Взаємодія з іншими податковими та фінансовими органами для обміну інформацією та координації контрольних заходів.
8. Санкції: Застосування санкцій у разі виявлення податкових порушень, включаючи штрафи та інші адміністративні заходи [3].

На думку науковців, які займалися дослідженнями механізму податкового контролю, об'єктом податкового контролю є податково-правові відносини, що виникають між податковими органами та платником податків з приводу достовірності, повноти і своєчасності нарахування податків та зборів, своєчасності їх сплати, достовірності та своєчасності складання і подання податкових декларацій (звітності), а також з питань регулювання грошового обігу, проведення розрахункових та касових операцій і дотримання патентного, ліцензійного та іншого законодавства. Функціональна підпорядкованість об'єкта податкового контролю суб'єкту податкового контролю забезпечується повноваженнями, правами, обов'язками та відповідальністю, якими держава наділяє суб'єкт податкового контролю. В результаті впливу суб'єкта податкового контролю на об'єкт податкового контролю забезпечується впорядкований і сталий розвиток податкових відносин та їх охорона. Предметом податкового контролю є податково-правові відносини, що виникають між податковими органами та платником податків з приводу достовірності, повноти і своєчасності нарахування податків та зборів, своєчасності їх сплати, достовірності та своєчасності складання і подання податкових декларацій (звітності), а також з питань регулювання грошового обігу, проведення розрахункових та касових операцій і дотримання патентного, ліцензійного та іншого законодавства. Функціональна підпорядкованість об'єкта податкового контролю суб'єкту податкового контролю забезпечується повноваженнями, правами, обов'язками та відповідальністю, якими держава наділяє суб'єкт податкового контролю. В результаті впливу суб'єкта податкового контролю на об'єкт податкового контролю забезпечується впорядкований і сталий розвиток податкових відносин та їх охорона. Домінуючий вплив суб'єкта управління здійснюється за допомогою домінуючих методів і прийомів, що включають загальнонаукові та спеціальні методи. В результаті досліджень науковців виділено, що формальний контроль передбачає перевірку документів на предмет відсутності або невідповідності окремих реквізитів. Арифметичний контроль спрямований на дослідження правильності підрахунків і обчислень в облікових та звітних документах контрольованих суб'єктів. Нормативний контроль полягає у встановленні відповідності первинних і звітних документів, а також механізмів нарахування податкових платежів, відображених у них, чинному податковому законодавству. Фактичний податковий контроль передбачає використання контролюючим органом конкретних прийомів і способів, які дають змогу встановити фактичні дані про кількісні та якісні показники об'єкта оподаткування. Це означає використання конкретних прийомів і методів, які дають змогу встановити фактичні дані про кількісні та якісні

показники об'єктів оподаткування та їх відповідність даним податкового обліку. Податковий контроль здійснюється шляхом ведення обліку платників податків, інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності контролюючих органів, перевірок та звірок щодо дотримання законодавства, моніторингу контрольованих операцій та опитування посадових, уповноважених осіб та працівників платника податків [5, с. 377–378].

Податковий контроль можна віднести до владного контролю, оскільки з одного боку він здійснюється державними органами контролю, які наділені певними владними повноваженнями стосовно підконтрольних суб'єктів, а з іншого боку фінанси виступають як економічна категорія і характеризуються не тільки розподільчою, але і контрольною функціями. Тому, податковий контроль є різновидом державного фінансового контролю, але відрізняється від інших видів державного фінансового контролю тим, що регулюється специфічними нормами законодавства. Об'єктом податкового контролю виступають різні види податків, організація функціонування системи сплати податків та податкові правовідносини в цілому [6, с. 33].

Органами Державної податкової служби України використовуються різні методи податкового контролю. Зокрема:

– взаємозвірка документів – метод документального податкового контролю, який передбачає порівняння показників первинних і звітних документів суб'єктів господарювання, що виступають контрагентами або є пов'язаними особами;

– зустрічна звірка документів – це метод документального податкового контролю, який полягає у зіставленні показників первинних та звітних документів;

– розслідування – це метод податкового адміністрування, при якому інформація, що стосується діяльності платника податків, збирається у його працівників або осіб, які можуть володіти такою інформацією;

– експертна оцінка – це фактичний метод контролю, заснований на перевірці кваліфікованими експертами фактичної кількості та якості робіт, адекватності стандартів виробництва готової продукції (особливо товарів), правильності встановлення кодів продукції та кількості виробленої продукції при переробці давальницької сировини.

Інструменти, які використовують податкові органи, є різноманітними і включають податкові ставки, пільги, зниження або підвищення загального рівня оподаткування, бюджетні відрахування та фінансові санкції. Фактичні методи контролю, такі як хронометраж та перевірка, також використовуються в податковому адмініструванні [5, с. 378–380].

Адміністрування податків здійснюється шляхом ведення обліку платників податків, інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності органів адміністрування, проведення перевірок та звірок дотримання законів і нормативно-правових актів, моніторингу контрольованих операцій та опитування посадових, службових осіб і працівників платника податків [7].

Основними методами фактичних податкових перевірок є інвентаризації, огляди, розслідування та експертні оцінки. Інвентаризації включають огляд територій та об'єктів, що використовуються в діяльності платника податків. Площі та об'єкти, що використовуються в процесі господарської діяльності платника податків, оглядаються з метою виявлення ознак можливого заниження податкових зобов'язань. Слідчі дії проводяться, в більшості випадків, в ході досудового розслідування. Відповідно до Податкового кодексу, формами податкового контролю є: ведення обліку платників податків; інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності податкових органів; перевірки та звірки дотримання законодавства; моніторинг контрольованих операцій; опитування посадових, службових осіб та працівників платників податків [2].

В результаті проведеного дослідження можемо констатувати, що податковий контроль є складовою частиною фінансової системи держави. Враховуючи думку науковців, що фінансова безпека держави – це узагальнюючий якісний стан функціонування фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, бюджетної, податкової, інвестиційної, митно-тарифної і фондової систем, умов, правил та інструментів їх регулювання, що забезпечують ефективне функціонування національної економічної системи та її захищеність від внутрішніх і зовнішніх загроз вважаємо за необхідне внести пропозиції щодо вдосконалення впливу податкового контролю на фінансову безпеку держави. У зв'язку з цим звертаємо увагу, що фінансова безпека є складною багаторівневою системою, яку утворюють ряд підсистем, кожна з яких має власну структуру і логіку розвитку, а податковий контроль – є складовою частиною фінансової системи держави. Тому перед податковим контролем як складовою частиною фінансової системи стоять завдання подолання нерівномірного розподілу податкового навантаження в економіці, підвищення ефективності системи податкових пільг, зменшення заборгованості зі сплати податків і зборів до бюджету, сприяння розробленню та запровадженню стабільного, прозорого законодавства з метою детінізації української економіки та легалізації доходів. Ці заходи сприяють забезпеченню фінансової безпеки держави, що має бути стратегічним напрямом у діяльності України.

Список використаних джерел:

1. Правове забезпечення фінансової безпеки України: монографія / Білоус В.Т., Бригінець О.О., Драган О.В., Касьяненко Л.М. та ін. Ірпінь : Університет ДФС України, 2020. 428 с. (Серія «Податкова та митна справа в Україні»; т. 164).
2. Податковий кодекс України: Закон України від 2 грудня 2010 року № 2755 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>. (дата звернення: 19.04.2024).
3. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо організації та проведення контролюючими органами зустрічних звірок, обміну податковою інформацією при здійсненні податкового контролю" (із змінами і доповненнями) : наказ Державної податкової служби України від 29 січня 2020 року № 47; із змін. і доп. від 27.01.2021р. URL: <https://tax.gov.ua/zakonodavstvo/podatkove-zakonodavstvo/nakazi/print-75346.html> (дата звернення: 19.04.2024).
4. Кміть В.М., Майдан Ю.А. Податковий контроль та механізми його покращення в Україні. *Придніпровська Державна Академія Будівництва та архітектури. Розділ: гроші, фінанси і кредит. Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. Випуск 6 (17) 2018. С. 548–552.
5. Демченко О.П, Сидоренко М.О. Механізм податкового контролю. *Інфраструктура ринку (електронний науково-практичний журнал). Розділ 6. Гроші та фінанси*. Випуск 35. 2019. С.375-380. URL [35 / 2019 \(market-infr.od.ua\)](https://market-infr.od.ua) дата звернення: 19.04.2024).
6. Пухальський В.В. Теоретичні аспекти податкового контролю. *«Молодий вчений» • № 1 (101) • січень, 2022 р.* С. 32–36.
7. Про затвердження Методики проведення перевірки загальних положень податкового та іншого законодавства України, контроль за дотриманням якого покладено на податкові органи: наказ ДПСУ від 09.06.2023 р. № 444 URL: <https://tax.gov.ua/zakonodavstvo/podatkove-zakonodavstvo/nakazi/78250> (дата звернення: 19.04.2024).